

Tilintarkastuslain uudistuksen vaikutukset pk-yritysten tilintar- kastuksiin

Case: Ernst & Young Oy

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden ala
Liiketalouden koulutusohjelma
Taloushallinto
Opinnäytetyö
Kevät 2017
Ella Kuitunen

Lahden ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma

KUITUNEN, ELLA:

Tilintarkastuslain uudistuksen vaikutukset pk-yritysten tilintarkastuksiin
Case: Ernst & Young Oy

Taloushallinnon opinnäytetyö, 40 sivua, 1 liitesivu

Kevät 2017

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, onko tilintarkastuslain uudistus vaikuttanut pk-yritysten tilintarkastajien työhön Ernst & Young Oy:llä. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää millaisia pk-yritysten tilintarkastuksia koskevia muutoksia lakiuudistus pitää sisällään sekä selvittää millainen vaikutus niillä on ollut tilintarkastajan käytännön työhön. Opinnäytetyö tehtiin toimeksiantona Ernst & Young Oy:lle.

Teoreettinen osuus opinnäytetyössä koostuu kahdesta luvusta. Ensimmäinen luku käsittelee tilintarkastuksen suunnittelua, toteutusta ja raportointia. Toinen luku puolestaan keskittyy tilintarkastuslain muutoksiin. Aineistoa teoriaosuutta varten hankittiin sekä kirjallisista että sähköisistä lähteistä.

Tutkimuksen empiirinen osa toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena ja tutkimusmenetelmänä käytettiin case-tutkimusta. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastatteluilla, jotka suoritettiin toimeksiantajan tiloissa yksitellen kolmen eri tilintarkastajan kanssa.

Saadut tulokset osoittivat, että lakiuudistuksella ei ole ollut merkittävää vaikutusta pk-yritysten tilintarkastajien työhön Ernst & Young Oy:llä.

Asiasanat: tilintarkastus, tilintarkastuslaki, tilintarkastaja

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Studies

KUITUNEN, ELLA:

The effect of the amendment of the
auditing act on SME audits
Case: Ernst & Young Oy

Bachelor's Thesis in Financial Management

40 pages, 1 page of ap-
pendices

Spring 2017

ABSTRACT

The purpose of the thesis was to study whether the amendment of the auditing act has affected the work of SME auditors at Ernst & Young Oy. The aim was to examine what kind of SME-related changes the amendment contains and assess what kind of effects it has had on auditors' practical work. This thesis was commissioned by Ernst & Young Oy.

The theoretical section of the study has two chapters. The first chapter covers planning, implementation and reporting of auditing. The second chapter focuses on the amendments of the auditing act. The theoretical part is based on both literary materials and electronic sources.

The empirical part was conducted as a qualitative. The data was obtained by theme interviews that were executed in the case company's office individually with three auditors.

The results show that the amendment of the auditing act has not significantly affected SME auditor's work at Ernst & Young Oy.

Key words: auditing, auditing act, auditor

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen tausta	1
1.2	Tutkimuksen tavoite, tutkimusongelma ja aiheen rajaus	2
1.3	Tutkimusmenetelmät	3
1.4	Tutkimuksen rakenne	5
2	TILINTARKASTUS	6
2.1	Suunnittelu	6
2.1.1	Kokonaisstrategia ja tilintarkastussuunnitelma	7
2.1.2	Tilintarkastusriski	8
2.1.3	Olellisuus	10
2.2	Toteutus	11
2.2.1	Kirjanpidon tarkastus	11
2.2.2	Hallinnon tarkastus	12
2.2.3	Tilinpäätöksen tarkastus	13
2.3	Raportointi	15
2.3.1	Tilinpäätösmerkintä ja tilintarkastuskertomus	16
2.3.2	Tilintarkastupöytäkirja ja tilintarkastusmuistio	18
3	LAKI TILINTARKASTUSLAIN MUUTTAMISESTA	20
3.1	Tilintarkastuksen kohde ja tilintarkastuskertomus	20
3.2	Asiakasrekisteri ja tilintarkastuskansio	23
3.3	Tilintarkastajaa koskevat muut säännökset	23
3.4	Seuraamukset	25
4	CASE: ERNST & YOUNG OY	28
4.1	Toimeksiantajan esittely	28
4.2	Tutkimuksen toteutus ja tulokset	28
4.2.1	Teema 1. Tilintarkastuksen kohde	29
4.2.2	Teema 2. Tilintarkastuskertomus	30
4.2.3	Teema 3. Asiakasrekisteri ja tilintarkastuskansio	31
4.2.4	Teema 4. Muut säännökset	32
4.2.5	Teema 5. Seuraamukset	33
4.3	Johtopäätökset	33
5	YHTEENVETO	35

LÄHTEET

37

LIITTEET

41

LYHENTEET:

FAS-standardit (Finnish Accounting Standards): Suomalainen tilinpäätöskäytäntö

IAS-standardit (International Accounting Standards): Kansainväliset tilinpäätösstandardit

IFRS-standardit (International Financial Reporting Standards): Kansainväliset tilinpäätösstandardit

ISA-standardit (International Standards on Auditing): Kansainväliset tilintarkastusstandardit

KILA: Kirjanpitolautakunta

PIE-yhteisö (Public Interest Entity): Yleisen edun kannalta merkittävä yhtiö. Yhteisö, jonka arvopaperi on säännellyllä markkinalla kaupankäynnin kohteena sekä luottolaitokset ja vakuutusyhtiöt (Kirjanpitolaki 1997/1336, 1:9§).

Pk-yritykset: Pienet ja keskisuuret yritykset

PMA-asetus: Valtioneuvoston asetus pien- ja mikroyrityksen tilinpäätöksessä esitettävistä tiedoista

SME (Small and Medium-sized Enterprises): Pk-yritykset

1 JOHDANTO

Suomessa suoritettavia tilintarkastuksia säätelevät useat eri lait ja normistot. Kansainvälisellä tasolla tilintarkastuksista säädetään IAS-standardeissa sekä ISA-standardeissa ja Euroopan tasolla tilintarkastuksista on säädetty Euroopan Unionin tilintarkastusasetuksessa. Nämä kansainväliset säädökset luovat pohjan Suomen omalle tilintarkastuksia koskevalle lainsäädännölle. Tilintarkastuslaki on yleislaki, joka säätelee tilintarkastusta. Tilintarkastuslain lisäksi useat eri lait kuten yhteisölait ja kirjanpitolaki sisältävät tilintarkastusta koskevia lainkohtia. Lakien lisäksi useat toimijat kuten KILA ja Suomen Tilintarkastajat ry ovat antaneet tilintarkastuksia koskevia ohjeistuksia ja suosituksia. (Kosonen 2005, 3.)

1.1 Tutkimuksen tausta

Vuoden 2008 finanssikriisin seurauksena Euroopan komissio perehtyi siihen, millainen rooli tilintarkastuksella oli kriisin syntymiseen. Euroopan komission mukaan tilintarkastuksella tulisi jatkossa olemaan merkittävä tehtävä taloudellisen vakauden edistämiseksi sekä luottamuksen palauttamisessa finanssijärjestelmään. (Euroopan komissio 2010, 3.) Tämän seurauksena Euroopan Unionissa päädyttiin uudistamaan tilintarkastussääntelyä. Euroopan parlamentti ja neuvosto antoivat 16.4.2014 muutosdirektiivin sekä PIE-yhteisöjen tilintarkastuksen erityisvaatimuksia käsittelevän tilintarkastusasetuksen. Kyseiset muutokset tulivat voimaan 17.6.2016. (HE 70/2016.)

Jotta Suomen tilintarkastuslaki vastaisi uudistettua tilintarkastusdirektiiviä ja uutta tilintarkastusasetusta, oli vanhaa 1.7.2007 voimaan tullutta tilintarkastuslakia myös muutettava. Kokokaan uusi tilintarkastuslaki, joka käsitti osan muutosdirektiivistä sekä tilintarkastusasetuksesta, astui Suomessa voimaan 1.1.2016. Sisällön lisäksi tilintarkastuslain rakenne muuttui myös uuden lain myötä. Rakennemuutoksen tarkoituksena oli mahdollistaa lakiin jälkikäteen tehtävät muutokset, joita muutosdirektiivi ja tilintarkastusasetus edellyttävät. (HE 70/2016.) Tasavallan Presidentti hyväksyi 12.8.2016 lain tilintarkastuslain muuttamisesta. Tällä lailla tehtiin tarvittavat muutokset ja

lisäykset tammikuussa 2016 voimaan tulleeseen tilintarkastuslain. Kyseinen laki astui voimaan 19.8.2016. (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016.)

1.2 Tutkimuksen tavoite, tutkimusongelma ja aiheen raja

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, onko 19.8.2016 voimaan tulleella tilintarkastuslain muutoksella ollut vaikutusta pk-yritysten tilintarkastukseen Ernst & Young Oy:llä.

Pääongelmana tutkimuksessa on seuraava:

- Miten tilintarkastuslain uudistus on vaikuttanut pk-yritysten tilintarkastukseen?

Tutkimusongelmaan etsitään vastausta seuraavalla alatutkimuskysymyksellä:

- Millaisia pk-yritysten tilintarkastuksia koskevia muutoksia ja lisäyksiä lain uudistus sisältää jo olemassa olevaan lakiin verrattuna?

Tutkimus rajattiin koskemaan ainoastaan perinteisiä pk-yrityksiä, jotka eivät ole PIE-yhtiöitä. Tutkimuksessa ei käsitellä säätiöiden tai asunto- ja kiinteistöosakeyhtiöiden tilintarkastuksia. Pk-yrityksiä ovat yritykset, joiden liikevaihto on korkeintaan 50 miljoonaa euroa, taseen loppusumma on korkeintaan 43 miljoonaa euroa ja joiden palveluksessa on enintään 250 henkilöä. Pk-yrityksiltä edellytetään myös riippumattomuutta sellaisista yrityksistä, jotka eivät täytä pk-yrityksen määritelmiä. Pk-yrityksen pääomasta tai äänivaltaisista osakkeista saa olla enintään 25% yhden tai useamman ei pk-yrityksen omistuksessa. (Tilastokeskus 2017a.)

Vuoden 2016 tilintarkastuslain uudistus ja muutokset ovat aiheena kohtuullisen tuore. Aihetta on tutkittu aiemmin kahdessa opinnäytetyössä sekä yhdessä pro gradu- tutkielmassa. Opinnäytetyöt ovat tehneet Haaga Heilian ammattikorkeakoulussa Markus Tavio (2016) ja Jyväskylän ammatti-

korkeakoulussa Tuomas Rantanen (2016). Tavio (2016) tutkii työssään tilintarkastajien näkemyksiä muutoksista ja Rantanen (2016) tutkii työssään muutoksia tilintarkastajan näkökulmasta. Molemmat opinnäytetöistä käsittelevät sekä 1.1.2016 voimaan tullutta tilintarkastuslakia että 19.8.2016 voimaan tulleita muutoksia (Rantanen 2016; Tavio 2016). Jaakko Pellinen (2016) Tampereen yliopistossa tekemässään pro gradu- tutkielmassa puolestaan on tutkinut, miten uudistukset ovat vaikuttaneet riippumattomuuteen suomalaisten PIE-yhtiöiden tarkastuksessa.

Tämä tutkimus poikkeaa aiemmin tehdyistä tutkimuksista, sillä aiheen raja-
aus on huomattavasti suppeampi ja tutkimus käsittelee ainoastaan
19.8.2016 voimaan tulleita muutoksia. Lisäksi aikaisemmat tutkimukset on
tehty vuoden 2016 puolella ja tämä tutkimus vasta vuoden 2017 puolella
jolloin tilintarkastajat ovat päässeet tutustumaan uudistuksen vaikutuksiin
käytännössä.

1.3 Tutkimusmenetelmät

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän tavoitteena on kohteen mahdollisimman kokonaisvaltainen tutkiminen sekä tosiasioiden havainnointi ja paljastaminen. Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillistä on tiedon hankinta kokonaisvaltaisesti aidossa tilanteessa ja sitä kerätään ihmisiltä laadullisia metodeja, kuten haastatteluja, apuna käyttäen. Tärkeä on, että tutkittavien näkökulmat ja mielipiteet tulevat esille aineistoa hankittaessa. Kohdejoukko aineiston hankintaa varten valitaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa harkiten ja tarkoituksenmukaisesti ei sattumanvaraisesti. Aineistoa analysoidaan induktiivisesti eli sitä tarkastellaan monitahoisesti ja yksityiskohtaisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa ei ole tarkoitus yleistää vaan jokaista tapahtumaa käsitellään ainutlaatuisena. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 152,155.)

Case- eli tapaustutkimuksessa tutkitaan yksityiskohtaisesti ja syvällisesti yksittäistä kohdetta tai kokonaisuutta. (Jyväskylän yliopiston Koppa 2015; Hirsjärvi ym. 1997, 125-126). Tapaustutkimuksen kohde mielletään useimmiten rajautuneeksi kokonaisuudeksi tai yksiköksi. Kohteesta pyritään

hankkimaan tutkimuksen avulla yksityiskohtaista ja intensiivistä tietoa. Tapaustutkimuksen tarkoituksena ei ole yleistettävyyttä vaan analyysin tarkoituksena on ymmärtää ja tulkita syvällisesti yksittäistä tapausta. Tapaustutkimus voidaan toteuttaa useilla eri analyysimenetelmillä. (Jyväskylän yliopiston Koppa 2015.)

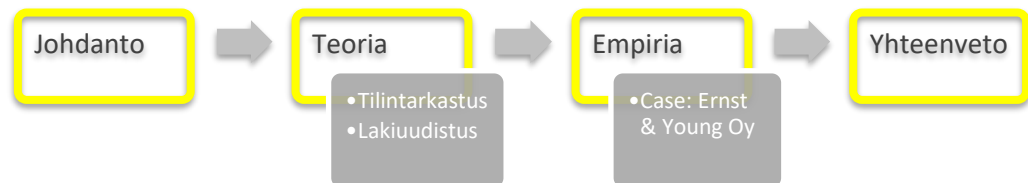
Teemahaastattelu on tutkijan ja haastateltavan välistä keskustelua, mille on määritelty etukäteen aihepiirit ja tarkoitus. Haastattelun kysymyksiä tai järjestystä ei ole tarkasti muotoiltu etukäteen vaan keskustelu etenee omalla painollaan kuitenkin tutkijan ohjauksessa. (Tilastokeskus 2017b; Hirsjärvi ym. 1997, 197.) Teemahaastattelussa esitetyt kysymykset ovat avoimia kysymyksiä eli haastateltavalle ei anneta valmiita vastausvaihtoehtoja. Teemahaastattelu on sopiva haastattelumuoto, kun haastateltavien vastauksia ei pystytä etukäteen arvaamaan. Teemahaastattelu mahdollistaa tarvittaessa myös täsmentävien lisäkysymysten esittämisen. (Routio 2017.)

Tutkimuksen luotettavuuden ja pätevyden arvioiminen on osa tutkimusprosessia. Tutkimuksen luotettavuutta eli reliabeliuutta arvioidessa tarkastellaan tutkimustulosten toistuvuutta. Reliaabelissa tutkimuksessa tulokset eivät ole sattumanvaraisia. Tutkimuksen validius eli pätevyys taas kuvastaa sitä miten hyvin tutkimusmenetelmä on kyennyt mittamaan tutkittavaa aiheita. Vaikka termit reliabelius ja validius liitetään herkemmin kvantitatiiviseen tutkimukseen, on myös tärkeää kvalitatiivisessa tutkimuksessa arvioida jollain tapaa sen luotettavuutta ja pätevyyttä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuutta ja pätevyyttä voidaan lisätä tarkoilla ja todennukaisilla kuvauksilla ja selostuksilla tutkimuksen toteutuksen eri vaiheista. (Hirsjärvi ym. 1997, 216-217.)

Tämän opinnäytetyön teoriaosuudessa hyödynnetty aineisto on peräisin kirjallisista ja sähköisistä teoksista ja julkaisuista. Työn empiriaosuus eli varsinainen tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tapaustutkimuksena. Tutkimuksen aineisto kerättiin teemahaastatteluilla, jotka suoritettiin yksitellen case-yrityksen eli Ernst & Young Oy:n kolmen tilintarkastajan kanssa.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Alla olevassa kuviossa 1. on havainnollistettuna tutkimuksen rakenne, joka koostu neljästä eri osa-alueesta. Tutkimuksen ensimmäinen luku on johdanto, jossa käydään läpi tutkimuksen tausta, tavoitteet, tutkimusongelma, aiheen rajausta, tutkimusmenetelmät sekä tutkimuksen rakenne.

KUVIO 1. Opinnäytetyön rakenne

Teoriaosuus on tutkimuksessa jaettu kahteen osaan. Toisessa luvussa keskitytään tarkastelemaan tilintarkastuksen kulkua suunnittelun ja toteutuksen kautta aina raportointiin saakka. Kolmannessa luvussa puolestaan käydään läpi lakia tilintarkastuksen muuttamisesta pk-yrityksiä koskevien muutoksien osalta. Neljäs luku on tutkimuksen empiriaosuus, jossa käydään läpi itse tutkimus ja sen tulokset. Yhteenveto, joka on viides ja viimein luku, kokoaa yhteen tutkimuksen ja sen havainnot. Viidennessä luvussa arvioidaan lisäksi tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä sekä siinä esitetään mahdolliset jatkotutkimusehdotukset.

2 TILINTARKASTUS

Velvollisuus valita tilintarkastaja ja suorittaa tilintarkastus tulee tilintarkastuslain (1411/2015) 1. luvun 2 §:stä. Kyseisen pykälän mukaan tilintarkastus tulee suorittaa yhtiössä, jonka tilikaudella tai sitä edeltäneellä tilikaudella on ylittynyt useampi kuin yksi seuraavista tilintarkastuslain asettamista rajoista:

- taseen loppusumma on enemmän kuin 100 000 euroa
- liikevaihto on enemmän kuin 200 000 euroa
- yhtiössä työskentelee keskimääräisesti enemmän kuin kolme henkilöä (Tilintarkastuslaki 1411/2015, 1;2§).

Tilintarkastuksen tarkoituksena on kohtuullisesti varmistua tilinpäätöksen ja sen antaman taloudellisen informaation oikeellisuudesta. Tilintarkastuksen tarkoituksena ei ole etsiä tilinpäätöksen kaikkia virheitä vaan varmistua, että tilinpäätös ei ole olennaisesti virheellinen. (Suomen Tilintarkastajat ry 2017.) Seuraavassa perehdytään tilintarkastuksen etenemiseen suunnittelun ja toteutuksen kautta raportointiin.

2.1 Suunnittelu

ISA 300 (2009) standardin mukaan tilintarkastuksen riittävän suunnittelun tarkoituksena on edesauttaa tilintarkastuksen tekemistä monin eri tavoin. Standardissa on esitetty suunnittelun auttavan:

- kohdentamaan asianmukaisen huomion tilintarkastuksen kannalta tärkeisiin osa-alueisiin,
- tunnistamaan ja ratkaisemaan mahdolliset ongelmat,
- tehostamaan tarkastuksen toteutusta,
- työnjaossa ja tilintarkastustiimin ohjauksessa sekä valvonnassa.

Tilintarkastuksen suunnittelu koostuu kokonaisstrategiasta sekä yksityiskohtaisemmasta tilintarkastussuunnitelmasta (ISA 300 2009). Tarkastuksen kohteena olevan yhtiön koolla, tarkastuksen vaativuudella ja sillä kuinka hyvin tilintarkastaja tuntee entuudestaan tarkastuksen kohteen, on

merkittävä vaikutus tilintarkastussuunnitelman laajuuteen (Tomperi 2016, 40).

Ennen tilintarkastusta tilintarkastajan tulee suunnitelman lisäksi suorittaa toimeksiantoa alustavia toimenpiteitä. ISA 200 standardi edellyttää suorittamaan toimenpiteet, jotka käsittelevät asiakkuuden jatkumista ja yksittäistä tilintarkastustoimeksiantoa sekä arvioimaan eettisten edellytysten ja riippumattomuuden toteutumista. Tilintarkastajalla tulee olla myös ISA 210 mukainen ymmärrys toimeksiannon ehdoista. (ISA 300 2009)

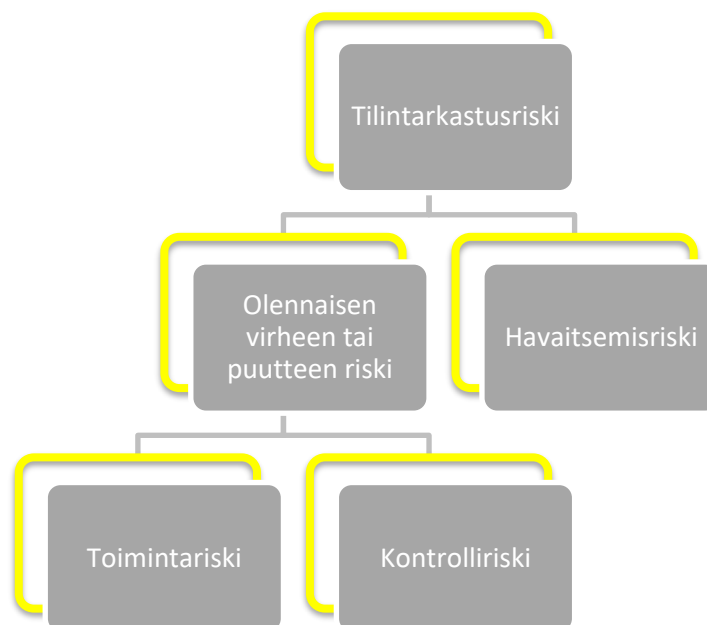
2.1.1 Kokonaisstrategia ja tilintarkastussuunnitelma

Kokonaisstrategiassa asetetaan tilintarkastukselle rajat, ajoitus sekä suuntaus. Kokonaisstrategian tarkoituksena on ohjata tilintarkastussuunnitelman laatimista. Luodessaan kokonaisstrategiaa tilintarkastajan tulee muun muassa yksilöidä ne ominaisuudet, jotka määrittävät toimeksiannon laajuuden sekä varmistua toimeksiannon raportointivelvoitteista, jotta voidaan suunnitella tarkastuksen ajoitus ja tarvittava kommunikointi. Tilintarkastajan tulee pohtia niitä ammatilliseen harkintaan perustuvia merkittäviä seikkoja, jotka vaikuttavat tilintarkastustiimin työpanoksen suuntaamiseen. Lisäksi hänen tulee varmistua toimeksiannossa tarvittavien resurssien luonteesta, ajoituksesta ja laajuudesta. Tilintarkastajan tulee tilintarkastussuunnitelmaa tehdessä huomioida alustavien toimenpiteiden tulokset sekä soveltuvissa tapauksissa varmistua vastuullisen tilintarkastajan tarkastuksen kohteena olevalle yhtiölle suorittamien muiden toimeksiantojen kautta saadun tiedon relevanttiudesta. (ISA 300 2009)

Tilintarkastussuunnitelma on kokonaisstrategian pohjalta luotu yksityiskohdaisempi suunnitelma. Tilintarkastussuunnitelmassa tulee kuvailla luonne, ajoitus ja laajuus riskinarviointimenetelmistä ISA 315 standardin mukaisesti sekä muista suunnitelluista tarkastustoimenpiteistä ISA 330 standardin mukaisesti. Lisäksi tilintarkastussuunnitelmassa kuvataan muita suunniteltuja tilintarkastustoimenpiteitä, joidenka avulla varmistetaan toimeksiannon noudattavan ISA-standardin. (ISA 300 2009)

2.1.2 Tilintarkastusriski

Tilintarkastaja arvioi suunnitteluvaiheessa ammatilliseen harkintaan perustuen jokaisen tilintarkastuksen kohteen riskejä (ISA 200 2009). Tilintarkastusriskillä tarkoitetaan riskiä siitä, että tilinpäätös on olennaisesti virheellinen ja tästä huolimatta tilintarkastaja antaa vakiomuotoisen eli puhtaan tilintarkastuskertomuksen. Tilintarkastusriski jaotellaan kahteen osaan: olennaisen virheen ja puutteen riskiin ja havaitsemisriskiin. Olennaisen virheen ja puutteen riski jaetaan lisäksi kahteen osaan: toimintariskiin ja kontrolliriskiin. (ISA 200 2009.) Alla olevassa kuviossa 2. on selvennetty tilintarkastusriskin jakautuminen.

KUVIO 2. Tilintarkastusriski

Tilintarkastajan tulee jokaisessa tilintarkastuksessa kyetä tekemiinsä tilintarkastustoimenpiteisiin pohjautuen perustelemaan tilintarkastusriskin alentuneen hyväksyttävälle tasolle. Tarkastuksen kohteen toimintariskin, kontrolliriskin sekä havaitsemisriskin tasot yhdessä määrittelevät tilintarkastusriskin tason. Tilintarkastusriskin tasoa alennetaan hyväksyttävälle tasolle riittäväillä, oikea-aikaisilla ja tarpeenmukaisilla tilintarkastustoimenpiteillä ja tilintarkastusevidenssillä. (Tomperi 2016, 34.)

Toiminta- ja kontrolliriskit ovat yhtiön sisäisiä riskejä, joita on olemassa tilintarkastuksesta huolimatta (ISA 200 2009). Toimintariskillä tarkoitetaan riskiä toiminnan tai yksittäisen tapahtuman virheellisyydestä tai puutteellisuudesta. Toimintariskiä lisäävät monimutkaiset tapahtumat ja laskelmat. Tilinpäätöksen tileillä, jotka sisältävät arvionvaraisia eriä tai harkinnanvaraisuutta kirjausten suhteen, toimintariski on korkeampi. Käyttöpääoman vajavuus, yleinen toimialaa koskeva taantuma sekä johdon kokemattomuus ovat myös toimintariskejä. (Tomperi 2016, 34.)

Kontrolliriskillä puolestaan tarkoitetaan riskiä siitä, että yhtiön sisäinen valvonta ei havainnoi olennaista virhettä, puutetta tai väärinkäytöstä, eikä ehkäise näiden syntymistä (Korkeamäki 2017, 44; Tomperi 2016, 34). Riittäväällä, hyvin suunnitellulla sekä toimivalla sisäisellä valvonnalla kontrolliriskiä pystytään alentamaan. Kontrolliriskiä ei kuitenkaan voida eliminoida täysin johtuen inhimillisten virheiden tai erehdysten mahdollisuudesta, tahallista väärinkäytöksistä tai johdon osalta tapahtuvasta valvonnan laiminlyönnistä. (ISA 200 2009.)

Havaitsemisriski on riski siitä, että olennainen virhe tai puute jää tilintarkastajalta huomaamatta tilintarkastusta tehdessä (Tomperi 2016, 34) Havaitsemisriskin avulla voidaan määrittää, kuinka paljon tilintarkastajan tulee hankkia tilintarkastusevidenssiä. Tarvittavan evidenssin määrä on käänteinen suhteessa havaitsemisriskiin. Mitä alhaisempi havaitsemisriski on, sitä enemmän evidenssiä tulee tilintarkastusta varten hankkia. (Halonen & Steiner 2009, 138.). Tilintarkastajan tulee asettaa yksittäisen tarkastuksen havaitsemisriski sellaiselle tasolle, että kokonaisuudessaan tilintarkastusriski alenee hyväksyttävälle tasolle. Tilintarkastustoimenpiteiden luonne, ajoitus sekä laajuus ovat tekijöitä, joilla voidaan säädellä havaitsemisriskin tasoa. Hyväksyttävän havaitsemisriskin tason asettavat käänteisesti tarkastuksen kohteen olennaisen virheen tai puutteen riskin taso. Mitä matalampi olennaisen virheen tai puutteen riski on, sitä korkeampi hyväksyttävä havaitsemisriskin taso voi olla. Vastaavasti korkeampi olennaisen puutteen ja virheen riski alentaa hyväksyttävän havaitsemisriskin tasoa. (Korkeamäki 2017, 44.)

2.1.3 Olennaisuus

Olennaisuuden määrittäminen on myös osa tilintarkastuksen suunnittelua. Tilintarkastaja asettaa tarkastukselle ammatilliseen harkintaan perustuen olennaisuusrajat, jotta tilinpäätöksen mahdolliset olennaiset virheet ja puutteet havaitaan. (Tomperi 2016, 35.) Virheellisyyksien katsotaan olevan olennaisia, jos ne yksin tai yhdessä mitä todennäköisemmin vaikuttavat käyttäjien tilinpäätöksen pohjalta tekemiin taloudelliseen päätöksiin (ISA 320 2009).

Olennainen tilinpäätöksen virhe, puute tai väärinkäytös voi olla sen määrän tai luonteen vuoksi (Korkeamäki 2017, 46; Tomperi 2016, 35). Määrällä tarkoitetaan sitä rahamäärä, jonka ylittäviä virheellisyyksiä tilintarkastaja pitää tilinpäätöksen kannalta olennaisena (Korkeamäki 2017, 46). Tilintarkastaja voi katsoa olennaiseksi virheellisyyden, joka ei ylitä euromääräisesti olennaisuuden raja. Arvioidessaan virheellisyyden vaikutusta tilinpäätökseen tilintarkastajan tulee huomioida virheellisyyden luonne ja siihen liittyvät olosuhteet. (ISA 320 2009). Tilintarkastaja ei voi jättää kokonaan tarkastamatta olennaisuusrajan alittavia eriä tai tapahtumia, sillä epäolennaiset virheellisyydet rahamääräisesti yhteenlaskettuna eivät myöskään saa ylittää olennaisuusrajaa (Korkeamäki 2017, 46; Tomperi 2016, 35).

Olennaisuus lasketaan tilintarkastajan määrittelemällä prosenttiosuudella tilinpäätöksen erästä, joka katsotaan tilinpäätöksen ja yhtiön toiminnan kannalta sopivimmaksi. Voittoa tavoittelevissa yhtiöissä olennaisuus yleisesti lasketaan tuloslaskelman erästä esimerkiksi tulos ennen veroja. Voittoa tavoittelemattomassa puolestaan olennaisuuden laskennan perusteena käytetään taseen eriä kuten taseen loppusumma. (Korkeamäki 2017, 46.)

2.2 Toteutus

Tilintarkastuksen kohteena ovat yhtiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös sekä hallinto. Tässä kappaleessa käydään tiivistetysti läpi mitä tilintarkastustoimenpiteitä sisältyy kirjanpidon, tilinpäätöksen ja hallinnon tarkastukseen. Tilintarkastuksen keskeinen tehtävä on todentaa yhtiön kirjanpidossa ja tilinpäätöksessä esitetyt tiedot oikeiksi. Todentamista varten tilintarkastajan tulee hankkia riittävä määrä tilintarkastusevidenssiä. Empiiriset, auktoriteettiin perustuvat, rationaaliset ja pragmaattiset menetelmät ovat tapoja hankkia tilintarkastusevidenssiä.

Empiirinen todentaminen on fyysisten määrien ja ominaisuuksien havaitsemista aistinvaraisesti. Esimerkki empiirisestä todentamisesta on tilintarkastajan läsnäolo ja osallistuminen varaston inventaarioon. Auktoriteettiin perustuvat tilintarkastusevidenssit ovat ulkopuolisilta ja riippumattomilta auktoriteeteiltä saadut lausunnot ja vahvistukset. Myös viranomaisilta saadut viralliset asiakirjat ovat auktoriteettiin perustuvaa todentamista. Rationaalisilla menetelmillä tarkoitetaan tilintarkastajan työssään käyttämiä johdonmukaiseen päättelyyn perustuvia menetelmiä. Tilintarkastajan laatimat laskelmat ja analyysit ovat esimerkkejä rationaalisesta todentamisesta. Pragmaattiset menetelmät puolestaan ovat tilintarkastajan toimesta tapahtuvaa aineiston hankintaa, jota tiedon todentaminen edellyttää. Pragmaattiset menetelmät voivat olla hyvin erilaisia ja niihin vaikuttaa pitkälti tilintarkastajan oma kekseliäisyys. Yleinen esimerkki pragmaattisista menetelmistä on hyödyntää todentamisessa tilikauden jälkeisiä tapahtumia. (Riistama 1999, 51-57.)

2.2.1 Kirjanpidon tarkastus

Yhtiön tilinpäätös luodaan tilikauden kirjanpidon pohjalta ja tämän vuoksi on tärkeää tarkastaa, että kirjanpito on laadittu oikein ja kirjanpitolain mukaisesti. Kirjanpidon virheellisyydestä seuraisi virheellinen tilinpäätös. Kirjanpidon tarkastukseen kuuluu pääkirjanpidon tarkastamisen lisäksi myös osajärjestelmien kuten palkkakirjanpidon ja reskontrien, kirjanpitosittei-

den sekä tarvittaessa sopimusten ja kirjeenvaihdon tarkastaminen. (Korkeamäki 2017, 60-61.) Kirjanpidon tarkastuksen tavoitteena on hyvän tiin-tarkastustavan mukaisesti varmistua, että tilinavaus on suoritettu oikein, kirjanpidon tapahtumat ovat todellisia ja yhtiölle kuuluvia, kirjanpidosta ei puutu tapahtumia ja tapahtumien kirjaukset ovat asianmukaisia sekä kirjattu oikealle kaudelle ja oikeille tileille. Edellä mainittujen lisäksi tilintarkastajan tulee varmistaa, että kirjausketju osakirjanpidon ja pääkirjanpidon välillä sekä pääkirjanpidon ja tuloslaskelman ja taseen välillä on selkeästi todennettavissa. (Korkeamäki 2017, 60-61; Halonen ym. 2009, 263.)

Kirjanpidon tarkastus tapahtuu useimmiten toimintokohtaisesti, jolloin tarkastustoimenpiteet kohdistetaan tietyn toiminnon, kuten myynnin ja myyntisaamisten tai varaston, tarkastukseen. (Korkeamäki 2017, 62; Halonen ym. 2009, 270). Toimintojen tarkastus voidaan jakaa aineistotarkastukseen ja järjestelmien tarkastukseen. Aineistotarkastuksessa käydään läpi yksittäiseen toiminnon tapahtumia ja niihin liittyviä kirjanpidon tositteita ja muita dokumentteja. (Korkeamäki 2017, 62.) Kontrollien toimivuudella ja järjestelmien tarkastuksen tuloksilla on vaikutus tarkastettavan aineiston määrään. Jos kontrollit todetaan puutteellisiksi, on syytä kasvattaa aineistotarkastuksen otantaa. Näin voidaan varmistua, että kirjanpito ei pidä sisällään olennaista virheellisyyttä. (Tomperi 2016, 58; Halonen ym. 2009, 283.) Järjestelmien tarkastus puolestaan on yhtiön sisäisen valvonnan ja kontrollin tarkastamista. Järjestelmien tarkastuksen tarkoituksena on varmistua yhtiö käytössä olevien tietojärjestelmien, riskienarvioprosessien ja kontrollitoimintojen toimivuudesta. (Korkeamäki 2017, 62; Tomperi 2016, 57-58.)

2.2.2 Hallinnon tarkastus

Hallinnon tarkastuksella varmistutaan siitä, että yhtiön johto on toiminut lainmukaisesti eikä toiminnallaan ole aiheuttanut yhtiölle haittaa. Yhtiön johdon tulee toimia lakeja, yhtiöjärjestyä ja yhtiön kokouksien päätöksiä noudattaen. Hallinnon tarkastuksen tavoitteena ei ole valvoa ja arvioida

hallinnon toiminnan tarkoituksenmukaisuutta vaan varmistua sen lainmukaisuudesta. (Korkeamäki 2017, 91; Halonen ym. 2009,428-429.) Tilintarkastaja varmistaa, että hallinto noudattaa yleistä huolellisuus- ja lojaliteettivelvoitetta (Halonen ym. 2009, 428).

Hallinnon tarkastuksen kohteet jaetaan tarkastuksen kohdetta koskevan yhteisölain osalta yleisten ja erityisten säännösten noudattamisen tarkastukseen (Halonen ym. 2009, 430). Yleisillä säännöksillä tarkoitetaan yhteisölain perusperiaatteita ja erityisillä säännöksillä puolestaan tarkempia johdon velvollisuuksia, joista on säädetty yhtiölaissa. Yhtiöjärjestys, säännöt sekä muut vastaavat määräykset luokitellaan myös erityisiksi säännöksiksi. Hallinnon tarkastuksen kohteita ovat muun muassa hallintoelinten kokousten pöytäkirjojen, eri rekisteritietojen, olennaisten sopimusten, lähipiirin ja lähipiiritapahtumien, varojen hoidon, rakenne- ja rahoitusjärjestelyjen sekä pakollisten vakuutusten tarkastus. (Korkeamäki 2017, 91-95; Tomperi 2016, 73-81.)

2.2.3 Tilinpäätöksen tarkastus

Tilinpäätöksen tarkastaminen kattaa tuloslaskelman, taseen, rahoituslaskelman, liitetietojen, tase-erittelyiden sekä liitetietojen erittelyiden tarkastuksen. Tilinpäätöksen tarkastuksen tavoitteena on varmistua siitä, että tilinpäätös antaa yhtiön tuloksesta ja taloudellisesta asemasta oikean ja riittävän kuvan tilinpäätössäännösten mukaisesti ja että tilinpäätös on laadittu lakien ja asetusten vaatimuksia noudattaen. Tilinpäätöksen laatimista määrittelevät useat eri lait ja asetukset, näistä merkittävimpiä ovat kirjanpitolaki, kirjanpitoasetus, PMA-asetus sekä yhtiölait. (Korkeamäki 2017, 64-65; Tomperi 2016, 82.)

Tilinpäätöksen tarkastus sisältää sekä esittämistavan että varsinaisen sisällön tarkastamisen. Esittämistavan osalta tilintarkastajan tulee tarkastaa, että tilinpäätös sisältää kaikki vaaditut tilinpäätösasiakirjat ja että ne ovat laadittu oikein eivätkä ole puutteellisia. (Tomperi 2016, 83.) Tilintarkastaja tarkastaa, että tilinpäätöksen ulkoiset muotoseikat noudattavat kirjanpito-

lain määräyksiä (Korkeamäki 2017, 71). Lisäksi tarkastetaan, että tilinpäätös on laadittu oikea-aikaisesti ja tilinpäätöksen allekirjoittaa toimivaltainen hallitus tai muu vastaavaa hallintoelin ja toimitusjohtaja. (Tomperi 2016, 83.)

Sisällön oikeellisuuden varmentavia toimenpiteitä ovat täsmäytykset, vertailut ja olennaisten tilinpäätöserien läpikäyminen. Täsmäytyksillä on tarkoitus varmistua lukujen oikeellisuudesta. Tilinpäätöksen tuloksen, taseen, rahoituslaskeman, liitetietojen ja tilinpäätöksen erittelyiden luvut täsmäytetään keskenään sekä kirjanpidon kanssa. Lisäksi tarkastettavassa tilinpäätöksessä esitettävät vertailutiedot tulee täsmäyttää edelliskauden vahvistettuun tilinpäätökseen. (Korkeamäki 2017, 67.) Tarkastettavan tilinpäätöksen lukujen loogisuutta arvioidaan vertailemalla lukuja edelliskauden tilinpäätökseen ja laadittuun talousarvioon sekä yhtiön johdon kanssa käytävien keskustelujen kautta (KHT-Yhdistys – Föreningen CGR ry 2002, 14).

Tase-eristä tarkastetaan varojen ja velkojen olemassaolo, yhtiölle kuuluminen, arvostus sekä ryhmittely (Korkeamäki 2017, 74; Halonen ym. 2009, 398-411). Varojen ja velkojen olemassaolo tarkastuksessa varmennetaan esimerkiksi ulkopuolisilta saatuihin vahvistuksiin ja muihin dokumentteihin, inventoimalla tai tarvittaessa muilla tarkastustoimenpiteillä. Varojen ja velkojen arvostuksen liittyvät tarkastustoimenpiteet ovat erilaisia riippuen tarkastettavana olevasta erästä. Arvionvaraisten erien osalta tilintarkastajan tulee varmistaa, että arvostuksessa noudatettu riittävää varovaisuuden periaatetta. Saamisten ja velkojen arvostusta voidaan tarkastaa velalliselta tai velkojalta pyydettyjen saldovahvistuksien avulla tai vertaamalla tilinpäätöksen eriä tilikauden jälkeisille maksusuorituksille. Ryhmittelyn osalta tilintarkastaja tarkastaa, että tilinpäätöksen varat ja velat on kirjattu oikeisiin tase-eriin. (Korkeamäki 2017, 74; 77-79.)

Tilinpäätöksen tarkastuksessa taseen tarkastus on suuremmissa osassa kuin tuloslaskelman tarkastus ja taseen tarkastuksen yhteydessä tulee suoritettua väistämättä myös tuloslaskelman tarkastusta. Tuloslaskelman tarkastus painottuu pääasiassa analyyttiseen tarkastukseen. Analyyttisiä tarkastustoimenpiteitä ovat esimerkiksi tuloslaskelman lukujen vertailu

edelliskauden lukuihin ja talousarvioon sekä tunnuslukujen ja erien välisen suhdelukujen laskeminen ja analysointi. Analyttisen tarkastuksen avulla erottuvat tuloslaskelman poikkeukselliset erät ja muutokset sekä pystytään tarkastelemaan tuloslaskelman loogisuutta. Muita tuloslaskelman tarkastuksen toimenpiteitä ovat muun muassa myynnin ja ostojen katkon tarkastus, palkkojen täsmäytys verottajan vuosi-ilmoitukselle, muiden kulujen aineistotarkastus sekä verojen tarkastus. Taseen tapaan myös tuloslaskelman erien ryhmittely on osa tarkastusta. (Korkeamäki 2017, 80-84; Tomperi 2016, 99-102.)

Rahoituslaskelma tulee tarkastaa tilinpäätöksen tarkastuksen yhteydessä, jos yhtiö on velvollinen sen laatimaan tai se on laadittu vapaaehtoisesti. Rahoituslaskelmasta tulee tarkastaa ensinnäkin, onko yhtiöllä velvollisuus laatia laskelma ja onko se laadittu. Tilintarkastaja tarkastaa, että rahoituslaskelma on laadittu KILA:n rahoituslaskelman laatimista koskevan yleisohjeen mukaisesti. (Korkeamäki 2017, 85-86.) Tilintarkastajan tulee tarkastaa, että rahoituslaskelman sekä apulaskelmien laskukaava ovat oikein ja luvut johdettu tuloslaskelmasta ja taseesta. Tarkastettavaa kautta edeltävän tilikauden rahoituslaskelma esitetään tilinpäätöksessä vertailutietona ja tarkastajan tulee täsmäyttää vertailutiedot edellisen kauden vahvistettuun tilinpäätökseen. (Tomperi 2016, 102-103; Halonen ym. 2009, 416-417.)

Liitetiedoista tilintarkastuksessa ensimmäinen tehtävä on tarkastaa, onko liitetiedot laadittu oikeassa laajuudessa ja täyttävätkö ne vaatimuksen tarvittavien liitetietojen antamisesta oikean ja riittävän kuvan muodostumisen kannalta. Liitetiedoissa esitetyt luvut tilintarkastaja täsmäyttää kirjanpitoon ja muille luvut vahvistaville dokumenteille. Liitetietojen ja niitä todentavien liitetietotositteiden välinen yhteys tulee myös varmentaa tilintarkastuksessa. (Korkeamäki 2017, 86-87; Halonen ym. 2009, 413-414.)

2.3 Raportointi

Tilintarkastuslakiin perustuvia tilintarkastajan raportointivelvollisuuksia ovat tilinpäätösmerkintä, tilintarkastuskertomus sekä tarvittaessa hallitukselle

tai muille hallintoelimelle annettava tilintarkastuspöytäkirja. (Tomperi 2016,155). Vapaamuotoisesti tilintarkastaja voi raportoida yhtiötä muistioiden tai suullisesti käytävien keskusteluiden avulla (Korkeamäki 2017, 96). Tilintarkastajan raporteista julkisia ovat tilinpäätösmerkintä sekä tilintarkastuskertomus. Tilintarkastuspöytäkirja ja tilintarkastusmuistio puolestaan ovat tarkastuksen kohteelle annettavia sisäisiä raporteja. (Korkeamäki 2017, 113-115.)

2.3.1 Tilinpäätösmerkintä ja tilintarkastuskertomus

Tilinpäätösmerkintä ja tilintarkastuskertomus ovat raporteja, jotka annetaan jokaisesta suoritetusta tilintarkastuksesta ja ne laaditaan tilintarkastuksen valmistumisen jälkeen (Tomperi 2016, 155). Tilinpäätösmerkintä on tilintarkastajan allekirjoittama merkintä, joka yksilöi tilinpäätöksen ja viittaa tilintarkastuskertomukseen. Merkintä tehdään tarkastettavana olevan yhtiön lopulliseen tasekirjaan. (Korkeamäki 2017, 97.) Tilintarkastusmerkinnässä ei oteta kantaa tilinpäätöksen oikeellisuudesta ja se on aina niin sanotusti vakio muotoinen. Merkinnän tarkoituksena on todeta, että tilikauden osalta tilintarkastus on suoritettu ja tilintarkastuskertomus on annettu. (KHT-Yhdistys – Föreningen CGR ry 2014, 210.) Tilinpäätösmerkintä voidaan esittää esimerkiksi seuraavasti:

Tilinpäätösmerkintä

Suoritetusta tilintarkastuksesta on tänään annettu kertomus.

Päiväys ja tilintarkastajan allekirjoitus. (Korkeamäki 2017, 97.)

Tilintarkastuskertomuksen sisältö muuttui merkittävästi elokuun 2016 lakiuudistuksessa. Kertomuksen lausuntoja, huomioita ja muuta sisältöä käsitellään edempänä tutkimuksen kappaleessa 3.2. Tässä kappaleessa puolestaan keskitytään tarkastelemaan tilintarkastuskertomuksen perustietoja sekä eri muotoja.

Tilintarkastuskertomuksessa tilintarkastaja ottaa kantaa tilinpäätöksen oikeellisuudesta ja antaa siinä lausuntonsa tilinpäätöstä koskien (KHT-

Yhdistys – Föreningen CGR ry 2014, 210). Tilintarkastuskertomus on päivätty ja tilintarkastajan allekirjoittama raportti ja se annetaan tarkastettavan yhtiön hallinnolle. Tilintarkastuskertomuksen tulee yksilöidä kohteena oleva tilikausi eli siitä tulee käydä ilmi mitä tilikautta se koskee. (Tilintarkastuslaki 1411/2015, 3;5§.) Tilintarkastajan tulee luovuttaa tilintarkastuskertomus yhtiön haltuun viimeistään kaksi viikkoa ennen yhtiökokousta tai muuta kokousta, jossa tilinpäätös esitetään vahvistettavaksi (Korkeamäki 2017, 97).

Tilintarkastuskertomus voi olla vakiomuotoinen, varauman sisältävä tai kielteinen (Tilintarkastuslaki 1411/2015, 3;5§). Vakiomuotoinen eli puhdas tilintarkastuskertomus voidaan antaa niissä tilanteissa, kun tilintarkastaja pystyy antamaan kaikki tilintarkastuslain velvoittamat lausunnot vakiomuodossa eikä tilintarkastuskertomus sisällä huomautuksia tai muita lisätietoja. Varauman sisältävää ja kielteistä tilintarkastuskertomusta kutsutaan yleisesti mukautetuksi kertomukseksi. Kun vähintään yksi tilintarkastuskertomuksen lausunnoista on annettu mukautettuna, kyseessä on mukautettu tilintarkastuskertomus. Tilintarkastuskertomus on mukautettu myös silloin, kun siinä on annettu huomautus yhtiön vastuuvolliselle tai kertomuksessa on muuta tilintarkastajan antamaa lisätietoa. (Korkeamäki 2017, 108.) Tilintarkastuskertomuksen katsotaan olevan mukautettu, jos se yleisesti ottaen on vakiomuodosta poikkeava (KHT-Yhdistys – Föreningen CGR ry 2014, 155).

Mukautettu lausunto voi olla varauman sisältävä, kielteinen tai se voidaan jättää kokonaan antamatta. Sen taustalla voi olla olennaisesti virheellinen tilinpäätös tai riittämätön tilintarkastusevidenssi. Riittämättömällä tilintarkastusevidenssillä tarkoitetaan tilannetta, jossa tilintarkastaja ei ole kyennyt hankkimaan riittävää evidenssiä varmistuakseen siitä, että tilinpäätös ei sisällä olennaista virheellisyyttä. (ISA 705.) Olennaisesti virheellisestä tilinpäätöksestä annettu lausunto voi olla varauman sisältävä tai kielteinen. Riittämätön tilintarkastusevidenssin vuoksi lausunto voi olla varauman sisältävä tai se jätetään kokonaan antamatta. Lausunnon mukauttamiseen vaikuttaa, kuinka laajalle ulottuva vaikutus virheellisyydellä on tai on mahdollista olla. (Korkeamäki 2017,108; KHT-Yhdistys – Föreningen CGR ry

2014, 164.) Kertomusten mukauttamista on havainnollistettu alla olevassa kuviossa.

KUVIO 3. Erityyppiset mukautetut lausunnot (International Federation of Accountants 2013, 905)

Perustelut mukautetulle lausunnolle tulee aina sisällyttää tilintarkastuskertomukseen. Tilintarkastuskertomuksella perustelut esitetään yleensä tiivistetyksi ja laajemmat perustelut voidaan tarvittaessa esittää tilintarkastuspöytäkirjassa. Jättämättä annetusta lausunnosta tulee myös olla maininta tilintarkastuskertomuksessa. (Tomperi 2016, 160; KHT-Yhdistys – Föreningens CGR ry 2014, 156, 160-161.)

2.3.2 Tilintarkastuspöytäkirja ja tilintarkastusmuistio

Tilintarkastuksessa saattaa nousta esille sellaisia seikkoja, joita ei ole tarpeen nostaa tilintarkastuskertomukselle, mutta tilintarkastaja kokee tarpeelliseksi informoida yhtiön hallintoa kyseisistä seikoista. Tällöin tilintarkastaja laatii tilintarkastuspöytäkirjan, joka osoitetaan yhtiön hallitukselle tai vastaavalle toimielimelle. Hallinnon velvollisuutena on käsitellä pöytäkirja pikimmiten ja säilyttää se luotettavasti. (Tilintarkastuslaki 1411/2015,

3;7§.) Kuten aiemmin todettiin, tilintarkastuspöytäkirjassa on myös mahdollista selventää tarkemmin tilintarkastuskertomuksen huomautuksia tai mukautetun lausunnon perusteluita. Tilintarkastuspöytäkirjan voidaan antaa yhtiölle jo tilikauden aikana tai tilinpäätöksen tarkastuksen yhteydessä. (KHT-Yhdistys – Föreningen CGR ry 2014, 206.) Tilintarkastuspöytäkirjan sisällöstä ja ulkoasusta ei ole laissa säädetty tarkkoja määräyksiä. Yleinen käytäntö on otsikoida pöytäkirja selkeästi tilintarkastuspöytäkirjaksi ja viitata siinä tilintarkastuslain 3. luvun 7 §:ään, joka käsittelee tilintarkastuspöytäkirjoja. Tärkeää on, että pöytäkirja erottuu muista tilintarkastajan raporteista. (Korkeamäki 2017, 113-114.)

Vapaamuotoisessa tilintarkastusmuistiossa tilintarkastaja voi raportoida yhtiön hallinnolle sellaisista tilintarkastushavainnoista, joita ei ole tarpeen esittää tilintarkastuskertomuksella tai -pöytäkirjalla. Tilintarkastusmuistion sisällöstä tai muodosta ei ole laissa esitetty säännöksiä. Tilintarkastusmuistio tulee kuitenkin muotoilla ja otsikoida niin, että se on selvästi erotettavissa tilintarkastuspöytäkirjasta. (Tomperi 2016, 68.) Tilintarkastuspöytäkirjan tavoin tilintarkastusmuistio voidaan antaa tilikauden aikana tai tilinpäätöksen tarkastuksen yhteydessä (Korkeamäki 2017, 114-115).

3 LAKI TILINTARKASTUSLAIN MUUTTAMISESTA

Seuraavassa tarkastellaan millaisia pk-yrityksiä koskevia muutoksia 19.8.2016 voimaan tullut laki tilintarkastuslain muuttamisesta sisältää.

3.1 Tilintarkastuksen kohde ja tilintarkastuskertomus

Tähän asti tilintarkastuksen kohteena on ollut yhtiön tarkastettavan tilikauden aikainen kirjanpito, tilinpäätös, toimintakertomus ja hallinto (Tilintarkastuslaki 1141/2015, 3;1§). Uudistuksen myötä toimintakertomus ei enää ole varsinainen tilintarkastuksen kohde 31.12.2016 ja tämän jälkeen päättyvillä tilikausilla (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016, 3;1§). Muutoksesta huolimatta pk-yrityksen laatiessa toimintakertomuksen kirjanpitolain velvoittamana tai vapaaehtoisesti, kuuluu toimintakertomus osaksi tilintarkastusta. Tilintarkastajan tulee myös raportoinnissaan ottaa kantaa toimintakertomuksesta. (Korkeamäki 2017, 60.) Toimintakertomukseen kohdistuvat tilintarkastustoimenpiteet ovat EU-direktiivien mukaisia ja näin ollen yhtenäiset kansainvälisen käytännön kanssa (Fraktman 2017).

19.8.2016 voimaan tullut uudistus pitää sisällään useita muutoksia ja lisäyksiä tilintarkastuskertomusta käsittelevään 3. luvun 3 §:ään. Muutokset ovat vaikuttaneet huomattavasti tilintarkastuskertomuksen sisältöön ja rakenteeseen. Uudistuneen lain mukaisia tilintarkastuskertomuksia annetaan ensimmäisen kerran 31.12.2016 päättyville tilinpäätöksille. (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016, 3;5§.) Uudistunut tilintarkastuskertomus on huomattavasti pidempi kuin aikaisempi. Tilintarkastuskertomuksen informatiivisuutta on lisätty ja sisältöä selkeytetty, jotta tilintarkastuskertomuksen lukeminen ja sisällön ymmärtäminen helpottuisi. (Haapala 2017.)

Uudistuksen myötä tilintarkastajan antama lausunnot ovat muuttuneet merkittävästi aiempiin lausuntoihin verrattuna. Aiemmin tilintarkastuslain mukaan tilintarkastuskertomuksessa oli annettava lausunnot seuraavista seikoista:

- 1) *antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön*

tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta; sekä

2) ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia (Tilintarkastuslaki 1141/2015, 3;5§).

Lakimuutoksen (622/2016) jälkeen toimintakertomus ei ole tilintarkastuksen kohteena ja tämän vuoksi toimintakertomus on jätetty ensimmäisestä lausunnosta kokonaan pois. Muilta osin ensimmäinen lausunto on pysynyt ennallaan. Tilintarkastuskertomuksessa annetaan jatkossa erillinen lausunto toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen yhdenmukaisuudesta. Lisäksi toimintakertomuksen osalta tilintarkastuskertomuksessa annetaan lausunto siitä, noudattaako se toimintakertomuksen laatimista koskevia säännöksiä. Tilintarkastuskertomuksessa on myös annettava lausunto siitä noudattaako tilinpäätös sitä koskevia lakisääteisiä vaatimuksia. (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016, 3;5§.)

Aiemmassa tilintarkastuslain versiossa tilintarkastuskertomuksessa tuli ilmoittaa, jos tarkastuksessa on noudatettu kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja (1411/2015, 3;5§). Uudistuksessa (622/2016) on tehty muutos tilintarkastusstandardien ilmoittamista koskien. Jatkossa tilintarkastuskertomuksessa tulee ilmoittaa, onko tarkastuksessa noudatettu FAS- vai IFRS-standardeja (Korkeamäki 2017, 98). Tilintarkastuslakiin (1411/2015) on muutoksessa tehty muutoksien ohella kokonaan uusia lisäyksiä, jotka velvoittavat esittämään tilintarkastuskertomuksessa jatkossa seuraavat seikat:

- tilintarkastajan toimipaikka,
- tehtyyn tilintarkastukseen perustuen tilintarkastajan havaitsemat toimintakertomukseen sisältyvät olennaiset virheellisyydet ja niiden luonne,
- lisätiedot tilintarkastajan erityisen huomion herättäneistä seikoista ja olennaiset syyt, joiden vuoksi on mahdollista epäillä yhtiön kykyä jatkaa toimintaansa,

- sekä muut tarkastukseen pohjautuvat lausumat, joita tarkastettavan yhtiön yhtiökokous tai muu toimielin velvoittavat antamaan (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 662/2016, 3;5§).

Yhtiöllä voi olla useampi kuin yksi tilintarkastaja ja tilintarkastuslakiin (1411/2015) on muutoksessa tehty lisäys koskien useamman tarkastajan yhteistä tilintarkastuskertomusta. On mahdollista, että tilintarkastajat ovat erimielisiä tilintarkastuskertomuksen sisällöstä lausuntojen, lausumien tai huomautusten osalta. Tällaisessa tapauksessa molempien tarkastajien tulee tilintarkastuskertomuksessa ilmaista oma kantansa ja syyt erimielisyydelle. (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 662/2016, 3;5§.)

Tilintarkastuskertomuksiin liittyen tilintarkastuslain 3. lukuun on lisätty uusi 5 a § ”Tilintarkastuskertomuksen puutteellisuudesta ilmoittaminen”. Otsikkonsa mukaisesti kyseinen pykälä antaa tilintarkastuslautakunnalle oikeudet julkaista kotisivuillaan tiedot sellaisesta tilintarkastuskertomuksesta, joka ei ole täyttänyt annettujen säädösten vaatimuksia. Kyseisestä ilmoituksesta tulee käydä ilmi kertomuksen antanut tilintarkastaja ja minkä yhtiön tilintarkastuskertomuksesta on kyse. (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 662/2016, 3;5a§.)

Tilintarkastuskertomuksen hallintoa koskeava huomautus on pysynyt ennallaan aiempaan tilintarkastuslakiin verrattuna. Tilintarkastuskertomuksessa tulee entiseen tapaan antaa huomautus, jos hallintoelimen jäsen, puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja, yhtiön toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen on:

- 1) syylistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan; tai*
- 2) rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä (Tilintarkastuslaki 1411/2015, 3;5§).*

3.2 Asiakasrekisteri ja tilintarkastuskansio

Elokuussa 2016 voimaan astuneessa muutoksessa tilintarkastuslain 4. lukuun on lisätty 9 § ”Asiakasrekisteri” ja 10 § ”Tilintarkastuskansio”. Tilintarkastajan tai toisen tilintarkastajan, jonka tehtäväksi asiakasrekisteri on ulkoistettu, tulee ylläpitää rekisteriä, jolle vähimmäisvaatimukseksi on jokaisesta tilintarkastusasiakkaasta asetettu seuraavat tiedot:

- 1) nimi, osoite ja toimipaikka;*
- 2) tilintarkastusyhteisön päävastuullisen tilintarkastajan nimi;*
- 3) tilintarkastuksesta perityt palkkiot ja muista palveluista perityt palkkiot kullakin asiakkaan tilikaudella. (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016, 4;9§).*

Asiakasrekisterin sisältämät tiedot kustakin tilintarkastusasiakkaasta on säilytettävä tilintarkastustoimeksiannon päättymisen jälkeen 10 vuoden ajan (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016, 4;9§).

Jokaisesta tilintarkastustoimeksiannosta tilintarkastajan on koottava oma tilintarkastuskansio, johon kerätään ja arkistoidaan tilintarkastusten olennaiset tiedot ja dokumentit. Tilintarkastuskansio tulee sulkea viimeistään 60 päivän kuluttua tilintarkastuskertomuksen allekirjoitushetkestä. (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016, 4;10§.)

3.3 Tilintarkastajaa koskevat muut säännökset

Tammikuussa 2016 voimaan tulleen tilintarkastuslain 4. luvun 1 §:n mukaisia tilintarkastajan ammattieettisiä periaatteita ovat ammattitaitoisuus, rehellisyys, objektiivisuus, huolellisuus sekä yleisen edun huomioiminen. Elokuussa 2016 voimaan tulleessa uudistuksessa edellä mainittujen lisäksi ammattieettiseksi periaatteeksi on lisätty ammatillinen kriittisyys (622/2016, 4;1§).

Tilintarkastajan riippumattomuutta koskevia lisäyksiä on tehty tilintarkastuslain 4. luvun 6 §:ään. Lakia on tarkennettu siten, että tilintarkastajan on

varmistettava riippumattomuutensa tarkastettavan tilinpäätöksen kattamalta ajalta. Tilintarkastuslain 4. luvun 6 §:ään on myös muutoksessa lisätty uusi momentti, joka koskee tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantumista yritysjärjestelyiden vuoksi. Jos tarkastettavan yhtiön yritysjärjestelyistä seurauksena tilintarkastajan riippumattomuus vaarantuu, tilintarkastajan on aloitettava riippumattomuutta turvaavat toimenpiteet tai tarvittaessa pidättäytyä toimeksiannosta viimeistään kolmen kuukauden kuluttua yritysjärjestelystä tiedon saatuaan.

Elokuisessa uudistuksessa on tehty lisäyksiä myös tilintarkastajan esteellisyyttä käsittelevään 4 luvun 7 §:ään. Kyseisen lainkohtaan on lisätty uusi momentti, jonka mukaan tilintarkastaja ei ole riippumaton tarkastuksen kohteesta, jos hän tai hänen arvopaperimarkkinalain 12. luvun 4 §:n mukaiseen lähipiiriin kuuluva omistaa tarkastuskohteen liikkeeseen laskeman tai takaamaan rahoitusvälineen. Kyseenomainen rahoitusväline ei saa myöskään tuottaa merkittävää ja välitöntä taloudellista etua tilintarkastajalle tai hänen lähipiirilleen. Tilintarkastaja tai hänen lähipiiri eivät saa olla osana sellaista liiketoimintaa, joka koskettaa tarkastuskohteen liikkeelle laskemaa tai takaamaa rahoitusvälinettä. (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016, 6;7§.)

Tammikuussa 2016 voimaan tulleen tilintarkastuslain (1141/2015) 4 luvun 7 § 1 momentin 4 kohdan mukaan tilintarkastaja ei ole voittoa tavoittelevasta yhtiöstä riippumaton, jos tarkastajalla on välitön tai välillinen omistus- tai muu oikeus tarkastettavan yhtiön osakkeeseen tai osuuteen. Jos tilintarkastustoimeksiannon hyväksymisen jälkeen tilintarkastaja saa edellä mainitun oikeuden, tulee tilintarkastajan asianmukaisessa ajassa luopua oikeudesta tai vaihtoehtoisesti toimeksiannosta (Tilintarkastuslaki 1411/2015, 4;7§). Elokuun lakimuutoksessa tilintarkastuslakiin on tehty lisäys, jonka mukaan tilintarkastajan on luovuttava toimeksiannosta, jos hän ei asianmukaisessa ajassa luovu toimeksiannon hyväksymisen jälkeen saamastaan 4 luvun 7 § 1 momentin 4 kohdan mukaisesta oikeudestaan (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016, 4;7§).

Lakiuudistuksessa (622/2016) tilintarkastuslain (1411/2015) 4. lukuun on lisätty myös uusi 11 §. Kohdassa säädetään tilintarkastajan siirtymisestä tilintarkastuksen kohteena olleen yhteisön palvelukseen. Pykälässä on asetettu tilintarkastuksen päättymisestä alkava vuoden määräaika, jolloin tilintarkastaja ei saa siirtyä asiakkaan palvelukseen. Siirtymäaika koskee seuraavia työtehtäviä:

- 1) johtoon kuuluvan avainhenkilön tehtävät tarkastetussa yhteisössä;*
- 2) jäsenyys tarkastetun yhteisön tarkastusvaliokunnassa tai elimessä, joka suorittaa tarkastusvaliokunnan tehtäviä vastaavia tehtäviä;*
- 3) jäsenyys tarkastetun yhteisön hallintoelimessä toimivaan johtoon kuulumattomana tai jäsenyys tarkastetun yhteisön valvontaelimessä.*
(Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016, 4:11§.)

3.4 Seuraamukset

Tilintarkastuslain (1411/2015) 10. luvussa säädetään tilintarkastajille tarvittaessa määrättävistä seuraamuksista. Ennen lokakuun 2016 lakiuudistusta laki sisälsi seuraamuksena huomautuksen, varoituksen ja tilintarkastajaksi hyväksymisen peruuttamisen (Tilintarkastuslaki 1441/2015, 1;1-2§).

Uudistuksessa lakiin lisättiin seuraamukseksi määräaikainen kieltä toimia tilintarkastajana tai tilintarkastusyhteisön hallintoelimissä. Tilintarkastuslautakunta voi tarvittaessa kieltää tilintarkastajaa määräajaksi tilintarkastusten suorittamisesta ja tilintarkastuskertomusten allekirjoittamisesta. Määräaikainen kieltä asetetaan, jos varoitus katsotaan liian lieväksi ja hyväksymisen peruuttaminen puolestaan turhan ankaraksi sanktioksi. Määräaikainen kieltä toimia tilintarkastajana määrätään korkeintaan kolmeksi vuodeksi. Kieltä toimia tilintarkastusyhteisön hallintoelimissä voi koskea tilintarkastajaa tai muuta tilintarkastusyhteisön osakasta. Kieltä asetetaan voimaan, jos henkilö on hallintoelimen jäsenenä osallistunut EU:n tilintarkastusasetusta, tilintarkastuslakia tai näiden pohjalta annettuja säännöksiä rik-

koavaan päätöksen tekoon. Myös kieltö toimia tilintarkastusyhteisön hallin-toelimessä määrätään korkeintaan kolmeksi vuodeksi. (Laki tilintarkastus-lain muuttamisesta 622/2016, 10;3-4§.)

Kolmas lisäys seuraamusjärjestelmään lakiuudistuksessa on seuraamus-maksu. Jos tilintarkastaja ei asiakkaan palvelukseen siirtyessä noudata vuoden määräaika, tilintarkastuslautakunnalla on oikeus määrätä tilintar-kastaja maksamaan seuraamusmaksu. Seuraamusmaksu on määrältään enintään 50 000 euroa, se maksetaan valtiolle ja se on ulosottokelpoinen. Seuraamusmaksun määrääminen edellyttää, että rikkomuksesta ei ole ku-lunut yli viittä vuotta ennen kuin esitys tilintarkastuslautakunnalle on tehty. (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016, 10;5-6§.)

Uudistetussa tilintarkastuslaissa on määritelty, että seuraamuksesta mää-rätessä on otetta huomioon seuraavat yksityiskohdat:

- 1) rikkomisen vakavuus ja ajallinen kesto;*
- 2) tilintarkastajan vastuun aste;*
- 3) tilintarkastajan halukkuus tehdä yhteistyötä toimivaltaisen viranomaisen kanssa;*
- 4) tilintarkastajalle määrätyt aiemmat seuraamukset; ja*
- 5) teosta tai laiminlyönnistä aiheutuneen vahingon tai haitan määrä (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016, 10;7§).*

Lisäksi lainkohdan mukaan seuraamusmaksun suuruuteen vaikuttaa:

- 1) tilintarkastajan taloudellinen asema;*
- 2) tilintarkastajan saamien etujen määrä (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016, 10;7§).*

Määrättyjen seuraamusten julkistamisesta on muutoksessa lisätty tilintar-kastuslain (1411/2015) 10. lukuun 8. §. Tilintarkastuslautakunnalla on vas-

tuu julkistaa antamiensa seuraamusten päätökset verkkosivuillaan. Samalla tavoin myös muutoksenhakuviranomaisen seuraamuksien kumoamista koskevat päätökset tulee julkaista. Tilintarkastuslautakunnan tulee säilyttää verkkosivuillaan jokaista seuraamusta käsittelevät tiedot viiden vuoden ajan siitä hetkestä alkaen, kun seuraamuksen muutoksenhakuoikeudet on käytetty tai niiden voimassaolo lakannut. (Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016, 10;8§.)

4 CASE: ERNST & YOUNG OY

Tässä luvussa käydään läpi työn empiria-osuus. Alussa on toimeksiantajan lyhyt esittely ja tämän jälkeen käsitellään tutkimuksen toteutus ja esitellään tutkimuksen tulokset. Lopuksi kerrotaan vielä tutkimuksen johtopäätökset.

4.1 Toimeksiantajan esittely

Tutkimuksen toimeksiantajana on Ernst & Young Oy:n Lahden toimipiste. Ernst & Young on globaali yhtiö, joka tarjoaa tilintarkastus-, verotus-, yritysjärjestely-, liikejuridiikan- sekä liikkeenjohdon konsultointipalveluita. Suomessa Ernst & Young Oy:llä on yhteensä 22 toimipistettä, joissa työskentelee yli 700 asiantuntijaa. Ernst & Young Oy:n asiakkaita ovat suuret Suomalaiset yritykset sekä kymmenet tuhannet Pk-, perhe- ja kasvuyritykset ja muut organisaatiot.

Lahden toimipiste työllistää yhteensä reilut 20 henkilöä, joista yli puolet työskentelee tilintarkastuksen parissa. Toimipisteellä tilintarkastuksia suorittaa viisi hyväksyttyä tilintarkastajaa ja heitä avustaa tällä hetkellä yhdeksän tilintarkastusassistenttia.

4.2 Tutkimuksen toteutus ja tulokset

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena ja aineistoa kerättiin teemahaastatteluilla, joiden runko on esitetty liitteessä 1. Haastateltavaksi valikoitui kolme hyväksyttyä tilintarkastajaa, jotka ovat työskennelleet useita vuosia tilintarkastajina. Haastattelut suoritettiin yksitellen toimeksiantajan tiloissa 27.4.2017. Kaksi haastattelusta oli kestoaltaan noin 10 minuuttia ja kolmas haastattelu kestoaltaan noin 19 minuuttia. Kaikki haastattelut nauhoitettiin, jotta keskusteluihin voidaan palata myöhemmin ja vähentää mahdollisten virhetulkintojen riskiä. Haastattelut litteroitiin ensin puhekielen mukaisesti ja tämän jälkeen vastaukset kirjoitettiin tiivistäen puhtaaksi

yleiskielelle. Eri haastateltavien vastaukset koottiin haastattelurungon mukaisiin teemoihin ja näiden pohjalta kirjoitettiin tutkimustulokset sekä johtopäätökset.

Seuraavaksi esitellään tutkimuksen tulokset haastattelurungon teemojen mukaisesti. Ensimmäinen teema on tilintarkastuksen kohde eli toimintakertomuksen poisjääminen. Toinen teema käsittää muuttuneen tilintarkastuskertomuksen ja kolmas teema lisäyksen asiakasrekisteristä ja tilintarkastuskansiosta. Neljännessä teemassa tarkastellaan muita säädöksiä ja viides eli viimeinen teemassa puolestaan seuraamukset.

4.2.1 Teema 1. Tilintarkastuksen kohde

Ensimmäinen haastateltava kuvaili toimintakertomuksen poisjäämistä tilanteena, jossa jokin olisi muuttunut ja samanaikaisesti on kuin mikään ei olisi muuttunut. Hänen näkemyksensä mukaan tilintarkastajalla on edelleen velvollisuus käydä toimintakertomus läpi ja tarkastaa, että se ei ole ristiriidassa tilinpäätöksen kanssa. Toimintakertomukseen kohdistuvat tarkastustoimenpiteet ovat hänen mukaansa pitkälti samat kuin aiemmin ja käytännön työhön ei muutoksella ole ollut vaikutusta.

Omasta mielestäni ei ole kauhean suurta vaikutusta käytännön toimintaan, toimintakertomus käydään läpi ihan niin kuin ennenkin (1. Haastateltava 2017).

Myös toinen ja kolmas haastateltava olivat sitä mieltä, että uudistuksella ei toimintakertomuksen osalta ole ollut vaikutusta käytännön työhön ja tarkastustoimenpiteet ovat heidän mielestään pysyneet ennallaan. He molemmat nostivat esille tammikuussa 2016 voimaan astuneen PMA-asetuksen, joka on helpottanut mikro- ja pienyritysten velvollisuutta laatia toimintakertomus ja tämän seurauksena tarkastettavien toimintakertomusten määrä on itsessään vähentynyt. Kolmas haastateltava viittasi myös tilintarkastuskertomukseen, jossa otetaan kantaa toimintakertomukseen liit-

tyen. Hänen mukaansa tilintarkastuskertomuksen lausuntojen vuoksi tilintarkastajan tulee jatkossakin käydä toimintakertomus läpi ja noteerata mahdolliset ristiriitaisuudet ja puutteet.

4.2.2 Teema 2. Tilintarkastuskertomus

Toinen ja kolmas haastateltava kertoivat, että vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen laatiminen ei uudistuksenkaan jälkeen ole vaativa prosessi. Kolmannen haastateltavan mukaan se on tekninen suorite, joka nykyajan tekniikan myötä ei vaadi tarkastajalta suurta panostusta. Tätä tukee toisen haastateltavan kertomus siitä, että yhtiössä on uudistuksen jälkeen otettu käyttöön Excel-makro, joka luo muutamien syötettyjen tietojen perusteella vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen.

Ensimmäisen ja toinen haastateltavan mielestä mukautetut kertomukset ovat tuottaneet hieman enemmän vaivaa ja niiden laatiminen on vienyt enemmän aikaa kuin aiemmin. Toinen haastateltava kertoi joutuneensa pohtimaan, mihin kohtaan kertomusta sijoitetaan annettava huomautus. Hänen oli pitänyt tarkemmin perehtyä uusiin vaatimuksiin ja esitystapoihin, jotta oikea paikka huomautukselle löydettiin. Koska toisen haastateltavan ei ole tarvinnut antaa useampia mukautettuja kertomuksia, hänen kokemuksensa mukaan tilintarkastuskertomuksen uudistuksella ei ole ollut merkittävää vaikutusta käytännön työhön.

Lausunto on toki uuden näköinen, mutta ei se sinällään meidän työhön ole varsinaisesti vaikuttanut (2. Haastateltava 2017).

Ensimmäinen haastateltava kertoi kertomuksen uudistuksen myötä pohtivansa aiempaa tarkemmin toiminnan jatkuvuuden esittämiseen liittyviä seikkoja. Miten toiminnan jatkuvuutta koskevat asiat tulee tuoda esiin tilintarkastuskertomuksella ja mitä tietoja liitetiedoissa tulee esittää. Hänen näkemyksensä mukaan aiemmin kertomuksen sanamuodot ja asioiden esitystavat on ollut enemmän tilintarkastajan omassa harkinnassa. Kertomuksen mukauttaminen tai antaminen tapahtuu ensimmäisen haastateltavan

mukaan samankaltaisesti kuin aiemmin ja ainoastaan esitystapa on muuttunut. Uudistuksella ei myöskään kolmannen haastateltavan mukaan ole ollut vaikutusta tilintarkastajan tilinpäätöksestä tekemään johtopäätökseen tai siihen missä muodossa tilintarkastuskertomus annetaan.

Nyt kertomuksen tekeminen vie ehkä vähän enemmän aikaa, kun sinne pitää laittaa y-tunnuksia ja pitää vielä mieltä, kun ei vielä ole niin tuttu se uusi kertomuspohja (1. Haastateltava 2017).

Ensimmäinen haastateltava huomautti, että asiakkaille on tarvinnut selvittää, miten uudistunutta kertomusta tulee lukea. Kolmas haastateltava kertoi asiakkailta tulleen kysymyksiä uuteen kertomukseen liittyen odotettua vähemmän. Hän kertoi kuitenkin selventäneensä oma-aloitteisesti asiakkaille uudistunutta rakennetta ja kertomuksen pituuden kasvua.

TILA:n oikeus ilmoittaa puutteellisesta kertomuksesta ei ole vaikuttanut yhdenkään haastateltavan työhön.

Kyllä kertomus tarvitsee oikein laatia joka tapauksessa, oli siinä TILA valvomassa tai ei (2. Haastateltava 2017).

Ensimmäinen haastateltava nosti esille sen, että kyseessä on iso tilintarkastusyhteisö, jossa prosessit, tilintarkastuskertomuspohjat ja laadunvarmistus ovat kunnossa. Hän ei usko, että heiltä pystyisi edes lähtemään kovin monta puutteellista tilintarkastuskertomusta eteenpäin asiakkaalle.

4.2.3 Teema 3. Asiakasrekisteri ja tilintarkastuskansio

Ensimmäinen ja kolmas haastateltava kertoivat, että asiakasrekisterin ylläpidon osalta yhtiössä on aloitettu toimenpiteitä. Asiakasrekisteri on ollut aikaisemminkin käytössä, mutta lakiuudistuksen jälkeen on aloitettu projekti rekisterin sisältämän tiedon ajan tasalle saattamiseksi. Rekisterin ylläpidon tuominen tilintarkastuslakiin on haastateltavien mielestä yhtiössä huomioitu ja otettu vakavasti. Ensimmäinen haastateltava mainitsi, että hänellä ei vielä ole kovin paljoa omia asiakkaita ja tämän vuoksi asiakasrekisterin

ylläpito on hänen osaltaan helppoa. Toisilla päävastuullisilla saattaa kuitenkin olla satoja asiakkaita ja jos tilintarkastajan tarvitsee pitää rekisteriä myös niistä yhtiöistä, joissa on valittuna varatilintarkastajaksi, niin rekisterin ylläpito on huomattavasti vaativampaa. Toinen haastateltava puolestaan oli sitä mieltä, että rekisterin ylläpito ei tuo lisähaasteita tarkastajan työhön, koska yhtiössä työskentelee hallinnon henkilöstöä, joka hyvin pitkälti hoitaa asiakasrekisterin ylläpitoa.

Tilintarkastuskansion osalta kaikki haastateltavat olivat yksimielisesti sitä mieltä, että asialla ei ole ollut heidän käytännön työhön minkäänlaista vaikutusta.

Asiakkaan työpaperit tallennetaan ihan vanhaan malliin niin kuin tähänkin asti. Samat arkistointivelvoitteet ovat edelleen, että ei ole ollut käytännön vaikutusta. (2. Haastateltava 2017.)

Ensimmäinen haastateltava kertoi kansainvälisten standardien sisältäneen ennen Suomen tilintarkastuslakiin tehtyä lisäystä tilintarkastuskansiota koskevat määräykset, joita heillä on sovellettu jo ennestään. Yhtiössä käytetään arkistointiajan osalta määräyksiä tiukempaa aikarajaa. Lain vaatiman 60 päivän arkistointiajan sijasta heillä on ollut käytössä 45 päivän aikaraja ja säännöstä tullaan myös jatkossa noudattamaan tiukennettuna.

4.2.4 Teema 4. Muut säännökset

Tilintarkastajan riippumattomuuteen ja esteellisyyteen liittyvät lakimuutokset eivät kolmannen haastateltavan mukaan ole heidän tilintarkastusyhteisössä ole vaikuttaneet. Ernst & Young Oy:llä riippumattomuus ja esteellisyys seikat ovat tarkasti seurattuja ja valvottuja, joten Suomen lakiin tehdyt lisäykset tai muutokset eivät hänen mukaansa ole sääntelyä lisänneet tai muuttaneet. Myös ensimmäinen ja toinen haastateltava ovat sitä mieltä, että yhtiön sisäinen ohjeistus on selkeä ja prosessit riittävät, jolloin lakiin tehty lisäys ei heidän työskentelyyn ole vaikuttanut.

Lakiin tehty lisäys vuoden määräajasta, jolloin tilintarkastaja ei saa siirtyä asiakkaan palvelukseen, ei ensimmäisen ja toisen haastateltavan mukaan

ole vaikuttanut heidän työhön. Kummallakaan haastateltavista ei ole aikomuksena siirtyä työskentelemään asiakkaalle, joten heidän osaltaan lisäys ei ole ajankohtainen. Ensimmäinen haastateltava nosti esille sen, että säännös koskee ainoastaan niitä asiakkaita, joiden tilintarkastustiimin jäsenenä tilintarkastaja on ollut. Tilintarkastaja voi siis siirtyä töihin tilintarkastusyhteisön sellaiselle asiakkaalle, jonka tilintarkastuksissa ei itse henkilökohtaisesti ole ollut mukana. Hän lisäksi epäilee, että kyseistä säännöstä ei tulla Suomessa kovin tarkasti noudattamaan, kun huomioidaan Suomen työmarkkinoiden tilanne.

4.2.5 Teema 5. Seuraamukset

Lisääntyneet seuraamukset eivät ole yhdenkään haastateltavan mielestä vaikuttaneet käytännön työskentelyyn. Ensimmäinen haastateltava luottaa oman työnsä laatuun ja kokee, että seuraamuksien osalta ei pitäisi olla ongelmia. Hän mainitsi myös yhtiön vastuuvakuutusten tuovan turvaa työskentelyyn. Myös toiset haastateltavat vetoavat siihen, että ovat tähänkin asti pyrkineet tekemään mahdollisimman tasokasta työtä, jotta mahdollisilta sanktioilta vältytään. Seuraamusten lisääntyminen ei kolmannen haastateltavan mielestä ole kenellekään mieluista, mutta se tulee jokaisen hyväksyä.

4.3 Johtopäätökset

Tutkimuksessa havaittiin, että vuoden 2016 elokuussa voimaan tulleella lakiuudistuksella ei ole ollut merkittäviä vaikutuksia toimeksiantajayrityksessä työskentelevien tilintarkastajien käytännön työhön. Uudistukset ovat kyllä näkyneet tilintarkastusyhteisössä, mutta niiden vaikutukset ovat olleet vähäiset.

Selkeästi eniten esillä on ollut uudistettu tilintarkastuskertomus. Tilintarkastuskertomuksen ulkoasu ja sisältö muuttuivat uudistuksessa, mutta kertomuksen laatimiseen ja antamiseen uudistuksella ei ole ollut olennaista vaikutusta. Luonnollisesti kertomuksen laatiminen on voinut tapauskohtaisesti viedä aiempaa enemmän aikaa, koska uusi kertomusmalli ei ole vielä

tuttu. Oletettavissa kuitenkin on, että ajan myötä kertomusten laatiminen nopeutuu, kun uusi malli tulee tutummaksi ja prosessi rutiininomaisemmaksi.

Tilintarkastuskertomuksen lisäksi asiakasrekisteri on lakiuudistuksen jälkeen ollut esillä yhteisössä. Asiakasrekisterin päivitys ja ylläpito eivät kuitenkaan ole lisänneet huomattavasti tilintarkastajan hallinnollista työmäärää, koska yhtiössä rekisteri on ollut jo käytössä ennen lakiuudistusta. Toimintakertomusta, tilintarkastuskansiota, muita säädöksiä ja seuraamuksia koskevat lakimuutokset ovat olleet sellaisia, että ne eivät ole tilintarkastajan käytännön työhön vaikuttaneet, eivätkä muuten näkyneet tilintarkastusyhteisössä.

5 YHTEENVETO

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, onko 19.8.2016 voimaan astunut tilintarkastuslain muutos vaikuttanut toimeksiantajayrityksen tilintarkastajien käytännön työhön pk-yritysten tarkastusten osalta. Pääongelmana työssä oli tutkia, millaisia vaikutuksia lakiuudistuksella on ollut pk-yritysten tilintarkastukseen. Pääongelmaan etsittiin vastausta seuraavan alakysymyksen avulla:

- Millaisia pk-yritysten tilintarkastuksia koskevia muutoksia ja lisäyksiä lain uudistus sisältää jo olemassa olevaan lakiin verrattuna?

Opinnäytetyön teoreettisessa osassa selvitettiin vastaukset alatutkimuskysymykseen. Teoreettinen viitekehys työssä jakaantui kahteen osaan ja näistä ensimmäinen koostu tilintarkastuksen suunnittelusta, toteutuksesta ja raportoinnista. Toinen osa puolestaan keskittyy pk-yrityksien tilintarkastusta koskeviin olennaisiin tilintarkastuslain uudistuksiin ja muutoksiin. Teoreettisen viitekehysten pohjalta lähdettiin toteuttamaan työn empiiristä osuutta, jossa etsittiin vastauksia tutkimuksen pääongelmaan. Tutkimusosuus suoritettiin case-tutkimuksena, jossa aineiston kerättiin Ernst & Young Oy:n tilintarkastajien kanssa käydyillä teemahaastatteluilla.

Tutkimus osoitti, että lakiuudistuksella ei ole ollut olennaista vaikutusta pk-yritysten tilintarkastukseen Ernst & Young Oy:llä. Muutokset ovat osin näkyneet tilintarkastusyhteisössä, mutta käytännön työhön ne eivät ole vaikuttaneet.

Tutkimuksen laadun ja pätevyyden vahvistamiseksi sen toteutus on selkeästi ja totuudenmukaisesti kuvattu työn empiirisessä osuudessa. Tutkimuksen laatua ja pätevyyttä parannettiin valitsemalla haastateltaviksi kokeneita ja ammattitaitoisia tilintarkastajia, joiden haastattelut toteutettiin ja nauhoitettiin olosuhteissa, jotka minimoivat mahdollisuudet häiriöihin. Myös teoriaosuuden pohjalta tehty teemojen jaottelu lisää työn luotettavuutta ja pätevyyttä.

Tutkimuksen tulosten toistuvuuden luotettavuutta lisää se, että ne vastaavat Tavion (2016) samaa aihetta käsittelevän opinnäytetyön tuloksia. Tutkimus toteutettiin case-tutkimuksena yksittäiselle toimeksiantajalle ja tämän vuoksi tutkimuksen tulokset eivät ole täysin yleistettävissä. Ernst & Young Oy on suuri kansainvälinen yhtiö, jonka käytänteet voivat poiketa huomattavasti toisiin tilintarkastusyhteisöihin tai itsenäisiin tilintarkastajiin verrattuna.

Tutkimuksen objektiivisuuden kannalta tulee huomioida, että tutkija on työskennellyt ennen tutkimuksen toteutusta toimeksiantajayrityksessä. Työsuhteen vuoksi tutkimusta ei voida pitää täysin objektiivisena, vaikka työskentelyn aikana saatua informaatiota ei tutkimuksessa ole hyödynnetty.

Tämä tutkimus oli rajattu koskemaan ainoastaan lakimuutoksia pk-yritysten osalta. Jatkotutkimuksessa voitaisiin tutkia, onko uudistuksilla ollut vaikutuksia suurien ja PIE-yhtiöiden tilintarkastuksiin. Toinen jatkotutkimuksen aihe voisi olla lakiuudistuksen hyödyllisyyden tutkiminen.

LÄHTEET

Painetut lähteet

Halonen, K. & Steiner M-L. 2009. Tilintarkastusprosessi käytännössä. Helsinki: WSOYpro Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

KHT-Yhdistys – Föreningen CGR ry. 2002. Tilintarkastus. Helsinki: KHT-Media Oy.

KHT-Yhdistys – Föreningen CGR ry. 2014. Tilintarkastajan raportointi. Helsinki: KHT-Media Oy.

Korkeamäki, A-M. 2017. Tilintarkastuksen perusteet. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Riistama, V. 1999. Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. Porvoo: WSOY.

Tomperi, S. 2016. Tilintarkastus – Normeista käytäntöön. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Elektroniset lähteet

Euroopan komissio. 2010. Vihreä kirja – Tilintarkastuspolitiikka: kriisin opetukset [viitattu 5.4.2017]. Saatavissa: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0561:FIN:FI:PDF>

Fraktman, M. 2017. Uudistunut tilintarkastuslaki voimaan 19.7.2016. Suomen Tilintarkastajat ry [viitattu 26.4.2016]. Saatavissa: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/nakoaloja/artikkelit-tilintarkastus/uudistunut-tilintarkastuslaki-voimaan-19.8.2016>

Haapala, M. 2017. Tilintarkastuskertomus uudistui – uudistunut kertomus annetaan 31.12.2016 tai sen jälkeen päättyneiltä tilikausilta. Tuokko [viitattu 26.4.2016]. Saatavissa: <http://www.tuokko.fi/tilintarkastuskertomus-uudistui/>

Hallituksen esitys 70/2016. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tilintarkastuslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Suomen laki [online] [viitattu 5.4.2017]. Saatavissa: <http://finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160070>

International Federation of Accountants. 2013. Kansainväliset tilintarkastusalan standardit. [viitattu 21.4.2017]. Saatavissa: <http://kirjasto.luc.fi/loader.aspx?id=dab632ab-54c6-45e9-a937-6692b2d15ac2>

ISA 200. 2009. International Standard on Auditing 200 [viitattu 2.5.2017]. Saatavissa: <http://www.ifac.org/system/files/downloads/a008-2010-iaasb-handbook-isa-200.pdf>

ISA 300. 2009. International Standard on Auditing 300 [viitattu 2.5.2017]. Saatavissa: <http://www.ifac.org/system/files/downloads/a016-2010-iaasb-handbook-isa-300.pdf>

ISA 320. 2009. International Standard on Auditing [viitattu 2.5.2017]. Saatavissa: <http://www.ifac.org/system/files/downloads/a018-2010-iaasb-handbook-isa-320.pdf>

ISA 705. 2009. International Standard on Auditing 705 [viitattu 2.5.2017]. Saatavissa: <http://www.ifac.org/system/files/downloads/a037-2010-iaasb-handbook-isa-705.pdf>

Jyväskylän yliopiston Koppa. 2015. Tapaustutkimus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto [viitattu 4.5.2017]. Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/tapaustutkimus>

Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336. Suomen laki [online] [viitattu 26.4.2017]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971336#L1P9>

Kosonen, L. 2005. Vaarinpidoista Virtuaaliaikaan – Sata vuotta suomalaista tilintarkastusta. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto, laskentatoimen laitos [viitattu 5.4.2017]. Saatavissa: <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/31147/TMP.objres.90.pdf?sequence=1>

Laki tilintarkastuslain muuttamisesta 622/2016 [viitattu 5.4.2017]. Saatavissa: <https://www.edilex.fi/saadskokoelma/20160622.pdf>

Pellinen, J. 2016. Uudistuvan tilintarkastuslain vaikutus riippumattomuuteen suomalaisten PIE-yhtiöiden lakisäteisessä tilintarkastuksessa [verkodokumentti]. Tampere: Tampereen yliopisto, yrityksen laskentatoimi [viitattu 5.4.2017]. Saatavissa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/99341/GRADU-1466152915.pdf?sequence=1>

Rantanen, T. 2016. Tilintarkastuslain muutokset tilintarkastajien näkökulmasta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, liiketalouden ja hallinnon ala [viitattu 5.4.2017]. AMK-opinnäytetyö. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/120862/Rantanen_Tuomas.pdf?sequence=1

Routio, P. 2017. Kyselevät tutkimustavat. Helsinki: Taideteollisen koulun virtuaaliyliopisto [viitattu 4.5.2017]. Saatavissa: http://www2.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/1364_emi.html#teemahaas

Suomen Tilintarkastajat ry. 2017. Mitä tilintarkastus on? [viitattu 25.4.2017]. Saatavissa: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/mita-tilintarkastus-on>

Tavio, M. 2016. Tilintarkastajien näkemyksiä muuttavasta tilintarkastuslaista. Helsinki: Haaga-Helia ammattikorkeakoulu, liiketalouden koulutusohjelma [viitattu 5.4.2017]. AMK-opinnäytetyö. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/116950/Tavio_Markus.pdf?sequence=1

Tilastokeskus. 2017a. Käsitteet: Pk-yritys [viitattu 26.4.2017]. Saatavissa: http://www.stat.fi/meta/kas/pk_yritys.html

Tilastokeskus. 2017b. Teemahaastattelu [viitattu 4.5.2017]. Saatavissa: <https://www.stat.fi/virsta/tkeruu/04/03/>

Tilintarkastuslaki 1141/2015. Suomen laki [online] [viitattu 6.4.2017]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151141>

LIITTEET

LIITE 1. Teemahaastattelurunko

Liite 1: Teemahaastattelurunko

Perustiedot

- Ikä
- Tutkinto
- Kuinka kauan työskennellyt tilintarkastajana

Tilintarkastuksen kohde

- Tarkastustoimenpiteet
- Työmäärä
- Aika

Tilintarkastuskertomus

- Käytännön työ
- Työmäärä
- Aika
- Tilintarkastuslautakunnan ilmoitus puutteellisesta kertomuksesta

Asiakasrekisteri ja tilintarkastuskansio

- Käytännön työ
- Työmäärä
- Aika

Muut säännökset

- Riippumattomuus
- Esteellisyys
- Siirtyminen tilintarkastusasiakkaan palvelukseen

Seuraamukset

- Kielto toimia tilintarkastajana tai tilintarkastusyhteisön hallinnossa
- Seuraamusmaksu
- Seuraamusten julkaisu

Onko muita pk-yritysten tilintarkastuksiin vaikuttavia muutoksia tai lisäyksiä?